



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

**Ethicæ Doctrinæ Elementa, Et Enarratio Libri quinti  
Ethicorum**

**Melanchthon, Philipp**

**Witebergæ, 1583**

**VD16 ZV 20638**

Capvt VIII. De Tribus Gradibvs Delictorum, De dolo, culpa, & casu fortuito.

---

---

**Nutzungsbedingungen**

[urn:nbn:de:hbz:466:1-56560](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-56560)

tis pœnis in hac vita punit, vt hæc dicta ostendunt: Qui gladium acceperit, scilicet non datus à legibus, gladio peribit. Item: Honora patrem & matrem, vt sis longæuus super terram. Item: Manifestæ sunt pœnæ periurij & incestorum. Hæc regula sæpè multumq; cogitanda est, vt impetus ruentes contra naturam, magis frenemus metu iræ Dei & pœnarum. Item, vt sciamus Philosophiam moralem, quæ est explicatio iuris naturæ, consentaneam esse legi Dei.

#### IUS POSITIVUM.

Significat conclusiones propter rationem probabilem, additas legibus naturæ, congruentes cum illis, non dissentientes, vt lex naturæ præcipit puniri furtum. Hic legislator propter probabilem rationem modum pœnæ determinat. Alioquin punit grassatorem, aliter furantem non animo latrocimandi, aliter punit fures, in ijs gentibus, quæ alioqui bona disciplina reguntur, aliter in gentibus ferocioribus. Sed congruat lex positiva cū hac regula, vt sit honor bono operi, & terrori malo.

#### CAPVT VIII.

#### DE TRIBVS GRADIBVS DELICTORVM, DE

dolo, culpa, & casu fortuito.

Et in foro, & in Ecclesia necesse est nosse delictum inter voluntaria & inuoluntaria delicta.

Quare

Quare & in Moyse 15. Num. & in Euangelio  
 dicitur. Tenenda est & regula, In infinitum di-  
 cere lapsus contra conscientiam, & peccata igno-  
 rans. Lapsus contra conscientiam, id est, qui fit  
 a scientibus & volentibus contra legem Dei  
 contumunt fidem & Spiritum sanctum. Sunt enim  
 contemptus Dei accersiti a sciente & volente. In-  
 de pugnans cum fiducia misericordiae Dei, &  
 clamantur hoc dicto: Omne quod non est ex fia-  
 peccatum est, id est, quod est contra conscientiam,  
 ut lapsus Davidis rapientis alienam coniu-  
 gium, lapsus Saulis interficientis Sacerdotes. At in-  
 veniunt sunt aliqui navi non contra conscientiam  
 ut lapsus non contra conscientiam, qui tamen non  
 contumunt Spiritum sanctum, ut, cum Apostoli a-  
 vopandiu retinent errorem de regno mundana  
 Christi. Cum David credens Siba, attribuit ei fa-  
 cultates domini. Multis tristissimis peccatis non  
 volunt arijs implicantur sancti, etiam cum putant  
 se aliquid boni effecturos esse, ubi eventus lugur-  
 res postea errorem ostendunt, ut, cum David  
 numerat populum, cum Iosias infert bellum Aegy-  
 ptio. Ideo scriptum est: Non est iustus in terra,  
 faciens bonum, qui non peccet, ut clarè conspi-  
 citur in diversis actionibus. Benè meretur Da-  
 vid multis & magnis & utilibus rebus geren-  
 tis, sed idem multa negligit, & aliquoties errore  
 impugit.

Et

Hic necesse est intelligere discrimen inter voluntaria & non voluntaria delicta, inter dolum & culpam, ac sciendum est, dolo peccantes excusare fidem & Spiritum sanctum. Nunc gradus describamus.

Tres gradus in doctrina civili traduntur, dolo facta culpa; Item casu facta. Et culpæ gradus sunt, lata, leuis & leuissima. Sumuntur autem hæc discrimina à causis, & magnitudinem delictorum, & differentias poenarum monstrant, sicut & supra dixi, Dei iudicio aliqua esse delictorum discrimina. Hæc oriuntur ex his fontibus: res ex causis æstimandæ sunt. Propriè virtus est, cum concurrunt, mens rectè iudicans, & voluntas liberè eligens, & recto iudicio obtemperans, ut castitas Ioseph.

Cū verò aliqua causa deest, virtus non est integra, ut constantia Catonis non regitur iudicio, sed est naturalis duritia, ita propriè scelus est, ad quod concurrunt, mens sciens quid sit agendum, & voluntas libera contra rectum iudicium faciens. Hic gradus propriè dicitur delus, ut, David scit non rapiendam esse alterius coniugem, & hanc quam rapit, scit alienam esse, contra hoc iudicium liberè & volens ruit. Hic primus gradus plurimum habet turpitudinis, deinde sequitur culpa lata, ut cum quis crassa negligenti

peccat, non tamen affectata, ut si quis in ci-  
uitate aliquandiu commoratus, non nosset Magia-  
stratum.

Item, cum aliquis rebus suis saluis amittit  
depositum, quia hoc fortè negligentius custodi-  
t. Hic disputatur de dicto in lege, quod Nerva  
in titulo depositi: quod Nerva dixerat latio-  
rem culpam dolum esse, Proculo displicebat, mi-  
serisimum videtur. Nam etsi quis non ad  
suum modum, quem hominum natura desiderat, di-  
ligens est, nisi tamen ad suum modum curam in  
deposito præstat, fraude non caret: Nec enim sala-  
ria fide minorem ijs, quam suis rebus diligentiam  
prestabit.

Hic disputant, an lata culpa sit dolus? existim-  
o erudite dici, toto genere distare dolum & cul-  
pam, id est, peccata ignorantie, aut vitiosos impe-  
tus, quibus tamen voluntas repugnat, & intelli-  
guntur excusabilia peccata ignorantie facti aut  
vitiis humani, non iuris diuini & naturalis. Nam  
hoc naturale, cum omnium mentibus insitum sit,  
facere omnes possunt, & regula est, quam Deus  
in omnibus notam esse voluit, & toties patefacit  
Deus illustribus testimonijs.

Ita sentiendum est & de voce Euangelij, quæ  
in certis testimonijs inde vsq; ab initio mundi  
reuelata est, & sæpè instaurata. Reliqui sunt  
leuis culpa, & leuissima, quæ ignorantia

P

am

tiam circumstantiarum, aut negligentiam leuitatem continent.

SEQUUNTUR QUÆSTIONES  
quatuor exiles & argute.

*Prima: An verum sit quod dicitur scienti & volenti non fieri iniuriam. Secunda: Quæ sint iniuriæ per accidens. Tertia: An sibi ipsi quispiam iniuriam facere possit. Quarta: An iustus sit distribuens iniuste, an vero accipiens præmia supra meritum?*

Priores quæstiones, ut sæpè solet, proponit, non explicat, ut de quibusdam argute disputari posset. De prima hæc sit responsio, ut in tempestate malum eijcere sarcinas, quam perdere vitæ: sic aliqui leuiore iniurias durioribus anteponunt. Hic fit iniuria volenti, sed in tali collatione non simpliciter volumus malum. Nec Christus voluit supplicium, aut Iudeorum furores, sed voluit salutem generis humani. Intelligatur ergo regula, non fieri iniuriam scienti, & volenti, scilicet, simpliciter, & in re, quam habet voluntas in potestate, ut fit iniuria mulieri, sese prostituenti, nam voluntas eius impedita est voluntate Dei, ac lege, & auellitur mulier suo & alieno scelere à Deo. Est quæ regula obseruanda: Faciens & consentiens eadem poena digni sunt. De

De damnis autem rerum, quæ sunt in nostra  
 potestate, quia sine scelere cedi possunt, valet re-  
 gula: Scienti & volenti non fit iniuria, vt in  
 venditione, aut permutatione, vt cum Glaucus  
 aurea arma pro æneis, hac non est iniuria.  
 Ex his fontibus ad reliquas quæstiones facile re-  
 spondetur. Cato iniuriam sibi facit, sese interfici-  
 ens, quia non est dominus sui corporis, sed Deus  
 & lex superior dominus est, vt vulgo dicitur:  
 Nemo est dominus membrorum suorum.

POSTREMVS LOCVS DE  
 discrimine summi iuris & æquitatis.

Deinde sequitur in textu postremus locus hu-  
 ius libri, dulcissimam distinctionem explicans sum-  
 mi iuris & æquitatis, de qua & in Ecclesia, & in  
 foro, & in tota consuetudine vitæ sapissimè di-  
 scendum est, imo de qua nos precatio quotidiana  
 admonet: Sicut & nos remittimus debitorib. no-  
 stris. Ac prodest commonesceri discentes de hac  
 distinctione, vt fugiamus hæc vitia, crudelitatem  
 cui sæpè prætexitur species summi Iuris, & in-  
 dulgentiam, cui prætexitur interdum nomen æ-  
 quitatis. Sunt enim duæ virtutes vicinæ, scilicet  
 iustitias seu rigor iuris, & æquitas, ac vtriusq. extre-  
 ma sunt crudelitas & indulgentia.

Primū autem sciendum est, differre ius sum-  
 mum, & ius calumniose intellectum. Etsi sæ-  
 pè sig

pè sic loquuntur homines, ut ius summum vocet  
 ius calumniose intellectum, non rectè summum  
 ius dicunt esse Iudæi, prorsus nullas operas do-  
 mesticas in Sabbato facere. Nam talis interpre-  
 tatio calumniosa est, ut multa recitantur exem-  
 pla calumniosarum interpretationum, in quibus  
 verba contra communem consuetudinem enar-  
 rantur, ut Thraces pacti inducias dierum aliquot,  
 noctu populabantur Bœotiam, ut narrat Strabo.  
 Athenæus narrat Iphicium, cum Rhodij dedatio-  
 nem fecissent, ita, ut cum certo numero nauium  
 abire ipsis liceret, imposuisse eos in naues sine ve-  
 mis & velis. Apud Xenophontem Critias elu-  
 dit defensionem Theramenis hac fraude: Lex ex-  
 rat, ne quis Athenis eorum, quorum nomina in  
 Catalogo scripta erant, interficeretur, nisi re iudi-  
 cata. Cum igitur Theramenes se audiri petit iux-  
 ta leges, fatalis, inquit, Critias recusatio est, de-  
 lebo nomen eius in Catalogo, ita lex ad eum nihil  
 pertinebit. Sed cum Theramenem hac elusione  
 Critias perdidisset, ipse aliquanto post à Thrasy-  
 bulo interfectus, pœnas sophisticæ dedit. Aliud  
 exemplum narrat Thucydides libro tertio: Pa-  
 ches, cum cinxisset obsidione Colophonem, euoca-  
 uit præfectum præsidij, data fide, se incolumem  
 in urbem remissurum esse. Cum igitur ex urbe  
 egressus esset præfectus, retinetur in castris, &  
 Pachès oppidum oppugnat, quia absente duce  
 præsidij



facilis erat oppugnatio. Postea capto oppido, Paches reducit Arcadem in oppidum, & ibi eum interficit, sed hic Paches postea sibi in ipso oppido confessu, Athenis manu sua mortem conscivit.

Popilius in conditionibus pacis factæ cum Antiocho scripserat dimidium nauium Romanos Antiocho relicturos esse, postea naues dissecat, & classiarum trabium dimidium incendit, dimidium reliquit Antiocho, sed hic Romanus habuit causam ludificandi regis Sycophantici. Voluit enim ostendere, & intelligi ipsius artes, & punire eum propter multas fraudes, quas aduersus Romanos tentauerat.

Extat insigne Exemplum in Andromache Euripidis, ubi Menelaus promittit se non interficere filium Andromaches, sed postea dat in interficiendum filia suæ, & quidem additur exclamatio aduersus Laconum sophismata.

Hæc exempla eò recensui, ut discernatur, summum ius à calumnioso. Etsi sæpè summum ius calumnioso dicitur, & interdum obseruatio summæ iuris est calumniosa, sed tamen in alijs casibus sæpè iusta est, ut, cum victor Augustus interficit aduersarios captos post victoriam, iure summo usus est. Iulius mitigauit æquitate ius summum, non occidit ciues extra aciem.

Est igitur ius summum obseruatio scripti in

eo casu, de quo scriptum principaliter loquitur, ut Papirius dictator præcipit, ne magister equitum se absente dimicaret, dimicat, ideo dictator minatur ei supplicium, & summo iure poterat eum punire. Lex erat Romæ, ut proscriberetur civis, qui civem iniuste interfecisset. Milo Clodium interfecit, tanquam insidiatorem, sed tamen elapsus iam, cum se in tabernam abdidisset. Cum igitur interfecerit eum, non servato modo inculpate defensionis, iure summo condemnatus est. Sed in rebus, seu æquitas est mitigatio iuris scripti in casu, de quo non principaliter loquitur lex, ideoque probabilis ratio mitigat legis asperitatem. Ut lex de sacris panibus non loquitur de casu necessitatis, sed vult reverentiam confirmare sacerdotum, ideo discrimen inter eos & profanos in multis rebus sancit. Vult autem hoc discrimen servari in usu, non cum pernicie hominum, sed utilitate, cum potest servari. In casu necessitatis regulam concedit: Moralia anteferenda sunt ceremonijs. Ex hac probabili ratione sumit David consilium dispensationis, ac dispensatio sine probabili ratione dicitur esse dissipatio.

Exempla multa recitantur. Lex Thebana erat, ut perfunctus magistratu, mox dimitteret exercitum, Epaminondas retinuit ultra tempus, propter utilitatem publicam post Leuctricam

con victoriam. Cum igitur accusatus, ostendit  
 suum consilium profuisse Reipublicæ, absoluitur  
 est. Orestes matrem occidit interfettricem  
 Agamemnonis, etsi erat iustum vlcisci patris  
 necem, tamen matri parcendum videbatur, accu-  
 satus est igitur, & Argis pulsus. Sed Athenis  
 in Areopago à dijs, id est, sacerdotibus, cognita  
 causa, pares fuerunt calculi, id est, non damna-  
 tus est Orestes, nec tamen comprobavit facinus.  
 Hanc vim ritus habebat, quando pares erant  
 calculi, tamen tunc intelligitur reus absolutus.  
 Hec exempla utcumq; indicant discrimen sum-  
 mi iuris & ἐπιτακτικῆς.

Hic sequuntur multæ disputationes, an iudex  
 ex scripto iure, vel ex æquitate non scripta, iu-  
 dicare debeat. Aristoteles enim vocat æquitas  
 tem, correctionem scripti, quam iudex adhibet  
 suo consilio, etiamsi non sit mandata literis. Hic  
 respondendum est, regulariter iudicandum esse  
 ex scripto iure, quod quidem & principaliter de  
 communioribus casibus loquitur, ut lex de pœ-  
 niæ furti, loquitur de furto petulanter facto, &  
 ab eo, cuius ætas iam iudicare potest, talia enim  
 perunq; accedunt.

Quod autem ex lege iudicandum sit, hinc in-  
 telligi potest: Magistratui deberi obedientiam  
 propter conscientiam, inquit Paulus: Lex autem,  
 anima, voluntas, & vox est magistratus; Ergo  
 P 4 legi

legi debetur obedientia. Item, Si singulis liceret suo arbitrio ἐπιχειρίας commisci, raro congruere iudicum sententiæ possent.

Ideo autem sunt latæ leges, ut sit certa norma, & congruant iudicum sententiæ, & semper curæ fuit legumlatoribus, cauere, ne sine graui consilio leges mutarentur. De hac oratio longa est Demosthenis contra Timocratem, in qua memorabilis historia recitatur his verbis: Locri adeo existimant se veteres, & patrias leges custodire debere, nec nouas condere, pro ciuium voluntatibus, ut si quis velit nouam legem ferre, suadens eam cogatur dicere collo in laqueum inferto. Vbi, si placet lex, & iudicatur utilis esse, dimittitur suasor incolumis, laxato laqueo, sed si non placet, astricto laqueo, mox strangulatur. Non igitur audent nouas leges ferre, sed veteribus accuratè vtuntur, nec intra ducentos annos lex vlla præter vnum lata est, ut si quis ei, qui vnicum oculum habuit, hunc effoderit, amittat autor facti suos oculos ambos, ut pœna par sit damno, scilicet cæcitas.

Sed cum accidit aliquis lapsus, ubi circumstantiæ ostendunt, legem non loqui principaliter de eo casu, ibi iudex adhibere mitigationem debet: ut in furto si ætate lapsus, aut in fame sine violentia aliquid exiguum abstulit, & est ingenium sanabile, iudex non vtatur legis asperitate, que

qua loquitur de furto atrociter facto, sed iu-  
 sta sit prudens, & æquitatem ex veris fontibus  
 superiorum sumat. David violat legem  
 sacerdotum, in casu necessitatis pro-  
 pter regulam: Ceremoniæ cedunt moralibus le-  
 gibus. Maccabæus præliatur in Sabbato, nam  
 defensio civium necessaria erat. Sed Eleazar  
 Mach. 9. mauult interfici, quàm vesci suilla. Nã  
 in casu confessionis ceremonialia fiunt necessaria  
 moralia. Hoc enim agebatur ab hostibus, vt  
 exemplum ostenderetur defectionis à tota lege.

Hæc casuum & circumstantiarum varietas  
 consideranda est, vt, vbi locus sit æquitati, rectè  
 constitui possit, quæ quidem est magna virtus, &  
 in priuatis offensionibus ad hæc Christi dicta per-  
 tinet: Remittite, & remittetur vobis. Item:  
 Estote misericordes, Item; Nolite iudicare, ne  
 iudicemini. In magistratu vero pertinet ad dicta,  
 quæ præcipiunt clementiam, qua rigor iusticiæ  
 moderandus est, nam de vtroq; iudex habet man-  
 datum, quia gerit alienum officium. Debet igitur  
 legi obtemperare in re atroci, vbi lex seueri-  
 tatem postulat, vt in Deuteronomio dicitur: Nõ  
 misereberis, sed auferes malum ex medio vestri,  
 vt satisfiat iusticiæ Dei. Hæc est vox seuera ius-  
 ticiæ, quæ tamen interdum propter probabilem  
 rationem mitiganda est æquitate, quia, vt in  
 Deo, ita & gubernatore eminere debet bonitas.

ut dicitur Psal. 77. Non accendit totam iram suam. Et Abacuc tertio: Cum irasceris, misericordiae recorderis. Ideo Proverb. 20, dicitur: Clementia, seu misericordia stabilitur thronus. Et Christus inquit: Beati mites, quia possident terram. Et ubi sit adhibenda aequitas, movent circumstantia, ut dictum est.

Milo non erat damnandus, quia Clodius principium pugnae fecerat, & quanquam effugerat in latebras, tamen Milo adhuc iusto dolore ardebat, quare & sententia Catonis absolutus est. Sed in privatis defensionibus extra casum defensionis semper luceat ἐπιεικεία iuxta regulam: Remittite & remittetur vobis, obliuiscamur offensivum. Item: Ambigua non flectamus in partem deteriore, ut faciunt maleuoli & suspitaces, ut video colloquentem cum inimico. Ergo suspicor & ipsum inimicum esse.

Magnam igitur partem vitae privatae regit ἐπιεικεία quia in hac infirmitate hominum non potest esse tranquillitas, nisi multa condonemus publicae paci, & mutuas molestias leniamus nostra commoditate, sicut Christus praecepit in exemplo abluitionis pedum.

Breuiter dixi, ubi seueritas iusticiae exercenda, & ubi mitigatio seu ἐπιεικεία adhibenda sit. Seueritas pertinet ad officium, quod Dei est, non nostrum, ut textus inquit: *Mibi vindictam, &*  
ego

retribuam. Nos in vita priuata memineri-  
 mus Deum velle, nos priuatas offensiones remit-  
 tere, & propter Deum, & ne turbetur publica  
 tranquillitas. Non sumus iudices, quod ad priua-  
 tas personas attinet, sed sumus Deo rei multipli-  
 citer, qui in priuata condonatione, admonet nos  
 de nostris erratis, & de sua condonatione, ut  
 Christus in parabola significat de duobus seruis,  
 eorum alter durior alterum in carcerem rapit.

Etsi autem in omni legum interpretatione te-  
 nendum est discrimen, quod dixi, seueritatis &  
 equitatis, tamen de eo plurimum disputatum est.  
 cum de ritibus humanis Ecclesiarum quaesitum  
 est, quia enim Ecclesiae nimis magna mole rituum  
 operatae erant, necesse erat quaeri mitigationem.  
 Tradit autem Paulus veram & explicatam miti-  
 gationem, videlicet ne ritibus humanis assuatur  
 opinio cultus, aut necessitatis, sed ἀδίαφορα, quae  
 ad bonum ordinem conducunt, eatenus seruare  
 debet, ut bonum ordinem & tranquillitatem  
 seruamur, nec scandalis Ecclesiam turbemus.  
 Haec est simplex ratio, erudiuntur conscientiae,  
 iustitiam tribuant illis ritibus, & leuantur  
 opinione necessitatis, & tamen in publica consue-  
 tudine bonus ordo retinetur. Haec est Paulina  
 interpretatio.

Gerson hanc videns, quaesuit ἐπιεικέα ex  
 αἰσθητικῶν fontibus, dicit leges alias necessitatis, alias

ornatus causa latas esse, ut sunt ritus de cibis, vestitu, & similibus ἀδίαφοροίς. Negat autem Gerson, extra casum petulantiae & scandali peccatum esse violare leges, ornatus causa latas. Sed Paulina mitigatio conscientias multo melius docet, & munit, ut suo loco copiosius dicetur. Hic tantum admoneo, variè quaesitas esse ἐπιτηδεύσεις, & dispensationes rituum humanorum, sed pietates & amantes boni ordinis utrumque meminerint, videlicet non assuendam opinionem cultus, vel necessitatis, nec tamen in publicis exemplis conturbationem ordinis faciendam esse. Haec regula & doctrinae pietatis lucem affert, & simul munit bonum ordinem & tranquillitatem publicorum coetuum.

Dixi communia quaedam de severitate & mitigatione, seu aequitate, unde intelligi potest, ubi locus sit severitati, ubi aequitati. Porro & illud dictum Menandri hoc loco discant studiosi: καλὸν οἱ νόμοι σφόδρα εἶσιμ', ὁ δ' ὄργων τῶν νόμων μετὰ λίαν ἀκριβῶς συκοφάντης γίνεται. Valde bona res sunt leges, sed si quis nimis duriter leges intelligit, fit sycophanta, ut Iudaei sunt sycophantae, nimis duriter intelligentes legem de Sabbatho. Ζάωδ' & Chalcedonensis sanxit, de Episcopi consilio concedendum esse connubium ijs, qui carnaliter promiserant, si laxatione videretur opus esse. Sequens aetas nimis duriter flagitans observatio



tionem legis de coelibatu, confirmavit & auxit  
magna scelera.

Postremo & hoc addam, Euangelium propo-  
nit dulcissimam ἐπιείκεια legis diuinæ. Etsi n.  
perfectam obedientiam requirit, tamen ἐν  
ἐπιείκεια testatur, nos recipi propter Mediator  
filium Dei, & placere Deo incoatam obedi-  
entiam propter mediatorem, etsi adhuc imperfe-  
cta est in hac vita, & multis sordib. cōtaminata.

Hac tota doctrina est quedam ἐπιείκεια le-  
gis, & ex hoc fonte multa argumenta explican-  
tur. Si vis in vitam ingredi serua mandata, Ne  
seruat mandata, Ergo nemo in vitam ingre-  
ditur. Neganda est minor: Paulus seruat manda-  
ta iuxta ἐπιείκεια in Euangelio traditam, id  
est persona propter Christum recepta est fide, &  
obediencia, quanquam imperfecta, tamen iam  
placet Deo propter Mediatorem. Hanc ἐπιείκεια  
intelligere prodest, ad conscientias erudien-  
das, & ad cogitandam magnitudinem misericordi-  
æ Dei.

Supra dictum est, vnde fontes æquitatis su-  
nt, scilicet ex collatione legum superiorum  
inferiores, & ex circumstantijs. Superior lex  
vetat Abraham mactare filium, ideo cedit lex in-  
ferior: Non occides. Ita superior lex: Neminem  
lædas, vetat depositum gladium reddi furenti.  
Inferior lex: Neminem iniuste lædas, mode-  
ratur

ratur inferiorem, videlicet: Serues fœdera. Ideo Pausanias non adiuvat triginta tyrannos, tamen si confœderatus.

Hac collatio legum consideranda est hoc loco, ut Aristoteles argute hos fontes querit disputans, An, si æquitas recta est, summum Ius iniusticia sit? Respondet Aristoteles genere congruere vtrinq, summum ius & æquitatem, id est, utroq, probantur recta, & damnantur turpia, sed gradibus differunt propter circumstantias, ut de furto, vtraq, leges, recentes & veteres, genere congruunt, damnant furtum, & puniunt, sed propter circumstantias aliqua sunt mitiores. Nunc pauciora frena sunt disciplina, quàm olim, & haerentes sunt ferociores, ideo lex exasperata est. Sic Paulus de magistratibus loquens Rom. 13. tantum de genere pœnarum loquitur: Magistratus sit honori bonis operibus, & terrori malis. Discernit leges in genere, nec præscribit modum, sed concedit exasperari leges, quia politiarum asperitates sunt pœnæ humanorum peccatorum diuino iudicio, in quo delinquens, reus est mortis, etiam tunc, cum leges humanæ ei parcunt. Ideo dicitur lex valere, partim propter rationem, scilicet quod ad genus attinet, partim propter auctoritatem magistratus. Ex his facile intelligi potest responsio Aristotelis.

Sed tamē illud lector monendus est, saepe summa

ius pro calumnioso dici. Id simpliciter iniu-  
 est, ut noctu populari, cum dierum induciæ  
 sunt. Item, cum Herodes propter iusuran-  
 am interfecit Iohannem. Et Saul propter suam  
 traditionem, filium quem Deus ornaue-  
 ra victoria, interfecturus est. Et Iudæi vetant  
 iuramentum in Sabbato curare. In talibus casibus  
 congruunt genere summum ius & æquitas,  
 calumniosa interpretatio prorsus extra le-  
 gem est, & est iniusticia, prohibita alijs legibus.  
 Multa & magna volumina sunt plena harum  
 disputationum, de summo iure, & de mitigatio-  
 ne, sed his fontibus cognitis quos hactenus re-  
 ferimus, facilior erit explicatio.

In tertio titulo libri Digestorum citantur  
 verba Theophrasti in hanc sententiam, leges fer-  
 untur de his, quæ plerumq; accidunt. Frenat legisla-  
 tor petulantiam, ut in lege de pœna furti. Nam  
 magistratus officium est primum omnium, petu-  
 lantiam coercere & punire.

Interim scit legislator gradus esse, & accide-  
 re magis vel minus atrocia, quam de quibus lex  
 feruntur. Accedit igitur autoritas iudicis, quæ durius  
 aut mitius punit. Hac brevissimè recito, ut re-  
 cordamur studiosi meminerint, leges de genere ali-  
 quodammodo condi, quod plerumq; accidit, ut sæpè dixi.  
 Lex de Sabbato sancit, ne quis petulanter faciat  
 operas impediens frequentiam ministerij sacri.

Hoc

Hoc genere animaduerso, facile iudicari potest de alijs casibus, cum sine petulantia propter necessitatem fiunt operæ, vt, cum Maccabei dimiscabant in Sabbato, iuxta regulam: Moralia sunt anteferenda ceremonialibus, seu: Magis volo misericordiam, quàm sacrificium. Hoc ipsum quod nos dicimus, videndum esse, de quo genere lex principaliter loquatur, Iurisconsulti dicunt his verbis: Spectandam esse rationem legis, quam vocant animam legis, & iuxta hanc dicunt extendi vel restringi legem. Disputant de definitione iuris, cur dicatur hic ars boni & æqui, cum tamen bonum & æquum sit correctio legum, vt hic dicitur.

Respondeo: Rectè dicitur, Ius est ars boni & æqui, videlicet, scripti & non scripti, id est, est nosse scriptum & causas scripti, & videre cur scriptum sit æquum, & vbi asperius aut mitius iudicandum sit, nec significat hoc loco bonum & æquum solam correctionem scripti, sed generaliter id, quod ad normam rationis quadrat, dextrè ex lege naturæ collectum, siue lege expressum sit, siue in aliquo casu collatione legum inueniendum sit, vt lege expressa est æquitas, eadem petulanter factam capitali pœna luendam esse, pro suis fortuitam eadem non puniri. Sed quærenda erat collatione legum æquitas, in iudicio militis adulescentis, qui Tribunum interfecerat, stuprum illa

turum.

Hunc militem Marius non solum absoluit, sed etiam corona donauit, inspectante toto exercitu, & illustris ratio est huius sententiae, quia adolescens magis depellere turpitudinem, quam mortem debebat.

Rursus in fine auditores dicta ex sacris literis de seueritate & aequitate repetant. De seueritate dicitur: Non parces ei, qui occiderit hominem &c. Hac lex proprie concionatur magistratui, & de atroci scelere. Reliqua sunt multa dicta de aequitate, quae plurimum & plerumque valent in priuatis offensionibus sanandis: Estote misericordes. Remittite, & remittetur vobis. Eccl. 7. Noli esse nimis iustus, ne plus sapias, quam necesse est, id est, non queras acerbiter iuri iniuriam, sed flecte animum ad aequitatem probabilem, ut, Thrasylbulus summo iure poterat abuersarijs bona eripere, sed reliquit eos in possessione, & sanxit ἀμυσίαρ.

Nec sapias plus quam necesse est, id est, non obbernes aliena à tua vocatione, nec queras casus illatoria inexplicabilia. Prouerb. 30. Qui nimis emungit, elicit sanguinem. Philip. ult. ἐπιείκελα vestra nota sit omnibus. Iacob. 2. Misericordia superet iudicium. Sic apud Deum temperata seueritas ingenti ἐπιεικεία, quia approbatio imperfecta, mendica & sordida obedientia vitiosum, etiamsi adhuc multum habent vitio-

Q

rum,

rum, modo ut adsint initia fidei & obedientiae. Sicut scriptum est: Gratia exuberat supra peccatum.

Redit Aristoteles ad questionem supra motam, an sese interficiens, ut Cato, iniuriam sibi faciat, & acutè respondet, facere eum iniuriam civitati, non sibi, quia civitas prohibet necari civem à se, vel ab alio. Supra autem respondit planius, scienti & volenti non fit iniuria, scilicet, simpliciter volenti, in re, quam potest velle. Cato non habet potestatem sui corporis, sicut rectè dicunt Jurisconsulti: Nemo est dominus membrorum suorum. Rectè igitur dicitur: Catonem & sibi facere iniuriam, quia etsi vult necem, tamen velle eam non licet, sed Deus & lex magis sunt domini nostri corporis, & rerum nostrarum, quam nos ipsi. Græca Phrasis est, Non iubet se interficere, pro, iubet se non interficere.

Tandem post spinosas argutias, in fine dicit, Quomodo aliquis sese possit iniuria afficere, videlicet, hoc modo, quia pars superior in homine & inferior, sunt velut duæ personæ, & hæc debent inter se mutua officia & mutuam defensionem: Ergo, cum non præstant debitum, altera alteram iniuria afficit, ut si dominus servum obedientem fame necet. Hæc est principalis solutio huius longæ questionis in textu.

#### DE AMBITIONE.

Licet

Licetne petere gubernationes, seu in Ecclesia  
 seu in politica? Respondeo: Licet petere adferenti  
 conscientiam mediocris industriae, & permittenti  
 iudicium ijs, ad quos pertinet electio. Hanc con-  
 siderationem confirmat dictum Pauli, 1. Tim. 3. Qui  
 Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, id  
 est, sicut pium est, se ad alios honestos & possibili-  
 bus labores offerre, sic pium est se ad docendi aut  
 gubernandi laborem offerre, si sit mediocris indu-  
 stria, & Paulus bonum nominat, non solum quia  
 Deo placet, & alijs salutare est, sed etiam, quia  
 utile est, & non sine multis virtutibus susti-  
 neri potest. Sed multa obijciuntur, primum hoc:

Non est appetenda gubernatio ultra vi-  
 res nostras apposita, quia dicitur:  
 Altiora te non appetas.

Gubernatio, cum Ecclesiae tum politicae  
 longè superat vires humanas. Non  
 est igitur appetenda.

Minor manifesta est, & 2. Corinth. 3. cla-  
 re dicitur: Non sumus sufficientes ex nobis pro-  
 ficere aliquid. Item: Nemo potest sibi quic-  
 quam sumere, nisi ei datum sit de super. Et Salo-  
 mon expresse inquit, se non posse regere tantam  
 multitudinem populi. Respondeo: Neganda est  
 maior nam utraq; est vera, & sciendum est, guber-  
 nationes supra nostras vires positas esse, & ta-

men appetendas esse, modo afferas hac duo, fidelitatem & petitionem diuini auxilij. De fidelitate dicitur 1. Corinth. 4. Hoc in ministris postulat, ut fidelis quis inueniatur. Fidelitas autem duo complectitur, conscientiam mediocrius industriae & diligentiam. Nam afferens ignorantiam affectatam infidelis est. Ut enim ignorantia artis medicae, qui tamen profitentur se medicos, sunt impostores, & nocere cogitant: ita in gubernatione quacunq; afferentes ignorantiam affectatam, sunt infideles, id est, habent voluntatem nocendi. De spe auxilij diuini inquit christus: Non vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris caelestis. Item: Ego ero vobiscum vsq; ad consummationem seculi. Hic lucet ingens ἐπιεικεία. Nemo est par gubernationi vitæ, seu suæ, seu aliene, & tamen approbat Deus sustentens eam, si afferamus fidelitatem & petitionem auxilij diuini.

Multa non prospicit paterfamilias, multo plura negligunt principes & gubernatores Ecclesiarum. Hinc igitur prolixæ ἐπιεικεία opus esse intelligimus, ut docet parabola de negociantibus, quæ promittit diligentiae præmia & successus.

#### ALIUD ARGUMENTVM.

Ambitio est, non expectare vocationem. Petens non expectat vocationem. Est igitur ambitiosus. Respondeo ad maiorem: Ambitio est peccatum regu



gubernationem, nec permittere iudiciū vocan-  
tis, sed pugnare vi, aut alijs modis prohibitis,  
ut assequaris id quod petis.

Talis non expectat vocationem, sed quantum  
ipso est, rapere gubernationem conatur. At pe-  
tus, quæ permittit iudiciū vocanti, non est  
ambitiosa. Expectat enim vocationem sic petens,  
tantum significat voluntatem suam, si videat  
se idoneus. Nam superior, nec nosse multos po-  
test, nec deligere ex multis idoneum, nisi se ali-  
qua offerant. Et exploranda est, non solum indu-  
stria, sed etiam voluntas, sicut scriptum est: His  
quem datore diligit Deus. Et verum est di-  
ctum Plauti in Stichō: Stulticia est pater, venas  
suis ducere inuitos canes. Cum præficitur aliquis  
inuitus ac repugnans, & fortassis donum serui-  
tutis non habens, fastidiosus facit officium. Qua-  
re utile est apud vocantem, significare vo-  
candam. Sic voluntarij concurrunt ad Ge-  
nerationem, Maccabæum & alios. Et Paulus inquit:  
Volo omnes prophetare suo ordine, id est, ne vo-  
canti rectè docentes impediuntur, ut veteri con-  
suetudine, sicut nunc in scholis, liberum fuit om-  
nibus disputare, & modestè interrogare Episco-  
pos seu doctores. Nunc ad Minorem respondeo:  
Neganda est minor: Petens pius, et si se offert,  
tamen expectat vocationem, quia obtemperatu-  
rus est iudicio superioris, & id nec studet corrumpere,

pere, nec impedire iniustis modis, nec pugnat hæc  
 petitio cum ea virtute: quæ vocatur humilitas,  
 nam humilitas non est ignavia, sed vult agere ea  
 quæ ad vocationem pertinent. Verum agit ea  
 non fiducia suæ industriæ, sed fiducia diuini auxi-  
 lij, nec despiciens alios. Est enim humilitas vir-  
 tus, qua agnoscens infirmitatem & sor des nos-  
 tras, verè timemus Deum, & nihil agimus supra  
 vocationem, & quæ mandata sunt, agimus fidu-  
 cia auxiliij diuini, non nostræ industriæ, nec despi-  
 cientes alios, sed scientes Deum posse alijs orga-  
 nis vti, & nullius industriam felicem esse, nisi  
 Deo iuuante. Ita David fuit humilis, et si mini-  
 mè ignauus aut otiosus, sed agnoscebat suam in-  
 firmitatem, timebat Deum, & in vocatione Deo  
 obtemperabat, & res mandatas gerebat fidu-  
 cia diuini auxiliij, nec alios despiciebat.

## DE ARBORE CONSANGVINI- TATIS ET AFFINITATIS.



ONSANGVINEI, SI  
 ue cognati sunt, vt Iurisconsultus  
 ait, ab eodem orti ac propagati. Est  
 enim consanguinitas vinculum per-  
 sonarum, quæ propterea, quod ab  
 eadem